

Til
Kulturdepartementet

Høring NOU 2013:1 Det livssyns åpne samfunn

Innledning og avklaring

Kirkens Bymisjon er invitert til å komme med en høringsuttalelse til NOU 2013:1 og takker for muligheten til å gi en respons. Bymisjonene i Norge er et nettverk av selvstendige stiftelser med sentre i 10 byer. Vårt høringssvar er basert på erfaringer og synspunkter fra 7 av de 10 stiftelsene og vi har valgt ut de kapitlene som sterkest berører bymisjonens arbeid.

Sturla Stålsett har ledet utvalget som står bak den offentlige utredningen. Sturla er samtidig generalsekretær for Kirkens Bymisjon i Oslo. For å unngå en mulig habilitetskonflikt er det de 9 bymisjonene utenfor Oslo som er avsendere for dette høringssvaret. Svaret er signert av daglig leder i Trondheim etter vedtak i Fellesrådet for bymisjonene i Norge.

Til kapittel 9 – Prinsipper for en helhetlig tros- og livssynspolitik

Utvalget presenterer 8 prinsipper som er avgjørende for de følgende kapitlene og utgjør rammeverket for hele arbeidet. Kapitlet rommer spenninger hvor ulike legitime interesser står mot hverandre. Vi vil kommentere noen av de mest sentrale:

Den største spenningen er mellom tradisjonens tyngde og ønsket om likebehandling. Skal enhver trosretning, uansett medlemstall og fartstid ha samme rettigheter som Den norske kirke med en tusenårig historie i Norge? Utvalget har i stor grad vært opptatt av å sikre likebehandling. I den påfølgende debatt ble nettopp dette et sentralt tema. Temaet er en gjenganger i norsk livssynsdebatt, helt uavhengig av utvalgets arbeid. Den dreier seg om vanskelige avveininger, men til tider kan utvalgets arbeid på dette området bli historieløst ved at man ikke tar tyngden av tradisjonen nok på alvor. Faren ved at en fra kirkelig hold insiterer på tradisjonen er at det fort oppfattes som et forsøk på å holde fast på privilegier. Vi mener likevel at utvalget ikke har vektet tradisjonsargumentet nok. Den kristne tradisjon har på en helt annen måte enn noen annen tradisjon vært med på å utforme det samfunnet vi kjenner i dag. Denne tradisjonen er en av flere avgjørende forutsetninger for at vi har et samfunn som ønsker å gi rom for mangfoldet, også på livssynsområdet.

I kjølvannet av utredningen har en annen kjent diskusjon dukket opp. Finnes det universelle verdier eller er de verdiene vi kaller universelle typisk vestlige verdier? Debatten er muligens interessant som akademisk øvelse, men fundamentale verdier som menneskets verd og likeverd må fastholdes selv om de kan være produkt av vestlig tenkning. Selv når idealet er livssyns åpenhet finnes grenser for hva et samfunn kan akseptere av religiøse ytringer, særlig når den religiøse aktiviteten blir til belastning for andre. Dersom staten støtter virksomhet som motarbeider tanken om menneskers verd og likeverd, står den i fare for å motarbeide sitt eget verdigrunnlag.

Vi støtter utvalgets poengtering av at vi må akseptere at religiøse uttrykk blir mer synlige i det offentlige rom. Vi kommer tilbake til dette i kommentarene til kapittel 20.

Utvalget har viet et eget kapittel til barns interesser og rettigheter, men vi ville ønsket at spørsmålene om barns rettigheter også ble nevnt i det prinsipielt viktige kapittel 9. Dette fordi barn er spesielt sårbare og prisgitt andre på en særskilt måte.

Til kapittel 14 – Livssynsåpne seremonirom

Kapittel 14 framholder viktigheten av livssynsåpne rom. Det ligger i sakens natur at dette er mer påkrevd i Oslo enn på Utsira, men det er stadig færre kommuner, om noen, som ikke har et livssynsmangfold. Det er også selvsagt at det vil være krevende for små kommuner å ha et altomfattende tilbud.

Utvalget ønsker at kommunene etablerer egnede flerbruksrom for seremonier. Vi er usikre på om dette er tilstrekkelig. For å sikre at det blir effektivt, mener vi man må gå lenger i retning av å pålegge kommunene å opprette slike rom og at staten må bidra økonomisk for å få det realisert.

Vi vil understreke viktigheten av at arbeidet med å finne gode løsninger må skje lokalt og i tett dialog med brukerne. Dette kan neppe understrekes sterkt nok. Den beste kompetansen finnes blant dem som skal bruke rommet. Dessuten vil en slik dialog i seg selv være av betydning. Den vil bringe mennesker med høyst ulik tro og ulikt livssyn sammen. Treffpunkter knyttet til løsning av høyst praktiske oppgaver er velegnet for dialogisk arbeid.

Den norske kirke har en betydelig eiendomsmasse og ikke alle kirker og menighetshus er i bruk. Spørsmålet om nye seremonirom løses ikke ved at kirkelige rom overtas til livssynsåpne seremonirom, men der det er naturlig bør det søkes gode ordninger i tett dialog og samarbeid med kirken.

Til kapittel 15 – Tros- og livssynstjeneste i offentlige institusjoner

Utvalget er delt i sitt syn på om det offentlige skal sørge for at det finnes høvelig religiøs betjening ved offentlige institusjoner eller om dette skal overlates til de ulike tros- og livssynssamfunn.

Etter vår mening er det uheldig om dette overlates til de ulike tros- og livssynssamfunn. Det bryter det med tanken om at staten skal ha en aktiv rolle og sannsynligvis fungere diskriminerende for mindre trossamfunn. Vi mener det offentlige må fastholde og ivareta en rolle som tar hensyn til den livssynsmessige bredden. Samtidig må man ta på alvor det faktum at det finnes en majoritet som heller ikke må få en svekket betjening; for alt tyder på at den geistlige tjenesten ved dagens offentlige institusjoner blir godt og meningsfullt utnyttet.

Det vil ikke være mulig å dekke alle livssynsmessige behov på enhver institusjon til enhver tid. Vi må derfor jobbe systematisk sammen med ulike tros- og livssynssamfunn for å finne ordninger til beste for brukerne. I et samfunn som er i stadig endring er det viktig å følge med på hvor stort behovet for ulike tjenester til enhver tid er. Dette må kombineres med åpenhet for kritisk evaluering av gjeldende ordninger og en åpenhet for endringer.

Til kapittel 19 – Barns interesser og rettigheter

Vi vil berømme utvalget for en grundig prinsipiell gjennomgang av barns rettigheter og interesser ut fra barnekonvensjonen, menneskerettigheter og barns rett til å bestemme selv i tros- og livssynsmessige spørsmål. Barn har krav på beskyttelse, og barns beste skal vurderes ut fra prinsippet om beskyttelse av de svakestes interesser slik det er nedfelt i Barnekonvensjonen. Samtidig skal barn, ut fra de generelle menneskerettighetene, sikres tros- og livssynsfrihet. Dette er godt oppsummert i siste avsnitt på side 230.

Utvalget peker på (kapittel 19.2, side 228) at det er uklart hvor grensene går mellom foreldreretten og barns selvstendige tros- og livssynsfrihet, og at det er variert og sparsomt med veiledning å hente i praksis og uttalelser fra overvåkningsorganene. Vi mener utvalget bidrar til bevisstgjøring om dette. Utvalget tydeliggjør grensene mellom foreldreretten og barns selvstendige tros- og livssynsfrihet gjennom drøftingen av ulike dilemmaer. Det er bra.

Vi skulle gjerne sett, at utvalget ut fra prinsipp 2: «Det legges aktivt til rette for borgeres tros- og livssynspraksis» og med et barneperspektiv, hadde drøftet hvorfor «tros- og livssynsmessige fellesskap gir mange identitet og tilhørighet» og gir «ritualer i viktige faser i livet» (s.109, spalte 2). Vi mener utvalget, innenfor rammen av «barns interesser», burde beskrevet på hvilken måte religion med ritualer, "livsforklarende fortellinger", fantasier og mystikk i en ramme av trygghet og innenfor en god rettighetspraksis, er med på å stimulere barns utvikling. Vi skulle ønske at utredningen, forankret i interesse- og rettighetstilnærmingen, hadde drøftet barnets behov i et utviklingspsykologisk perspektiv, og sagt noe om hvordan religion og livssyn som tidlig lært "livskompetanse", er med å gi barn ferdigheter til å tåle, takle og tolke livet. Dette perspektivet er fraværende i utredningen.

Vi savner en utredning som drøfter den plass religion og livssyn skal ha i barnehagene. Utredningen mangler en drøfting av barnehagene og den nye barnehageloven, og debatten om formålsparagrafen i barnehagene. Dette burde vært drøftet på samme måte som utvalget har berørt aktuelle utfordringer mht skolen.

Vi støtter utvalgets anbefaling om å videreføre 15 års aldersgrense for inn og utmelding av tros- og livssynssamfunn uten foreldrenes samtykke, og forslaget om at barn ved fylte 12 år skal gi samtykke. Vi støtter forslaget om at det for private skoler ikke skal være tillatt å redusere timetallet i andre fag for å øke antall timer i "RLE-fag". Vi tilslutter også forslaget om at ordningen med skolegudstjenester kan videreføres under forutsetning av at dette ikke gjøres til felles skoleavslutning og at skolen gir mulighet for deltakelse også i andre religioners markeringer.

Vi ser behov for at det føres en form for tilsyn med de religiøse privatskolene og deres religiøse opplæring av kommende generasjoner. Det er naivt å utelukke muligheten for at enkelte religiøse privatskoler kan bli arnested for holdninger som bryter med de grunnleggende prinsipper vårt samfunn hviler på. Det kan ikke være staten oppgave å støtte skoler i religiøs regi uten å ta hensyn til innholdet.

Våre innspill til dette kapitlet kan oppsummeres slik:

Vi mener utredningen burde si noe om hvordan religion og livssyn som tidlig lært "livskompetanse", påvirker barns ferdigheter til å tåle, takle og tolke livet. Videre burde utredningen drøfte religion og livssyns plass i barnehagene. Dessuten mener vi at utredningen burde romme en drøfting av aktuelle konsekvenser av å videreføre offentlig støtte til "livsynsbaserte" skoler i et fremtidsperspektiv med et tydeligere multikulturelt og flerreligiøst samfunn med tanke på tilsyn og kontroll.

Til kapittel 20 – Avveininger i forholdet mellom religionsfrihet og andre rettigheter og interesser

Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen av 1950 slår fast at religionsfriheten bare skal begrenses "av hensyn til offentlig trygghet, for å beskytte den offentlige orden, helse og moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter." Historien har mange eksempler på at en tekst som denne kan brukes til det meste av myndigheter som ønsker å hindre fri religionsutøvelse. For all frihetsutøvelse gis det grenser og når den enes frihetsutøvelse begrenser den andres må det foretas avveininger. Problemstillingen kan bli særlig krevende når tunge temaer som Gud og tradisjon bringes inn i debatten.

Utvalget presenterer en rekke problemstillinger som krever grundige avveininger. Utvalget er tydelig på at det er den enkeltes samvittighet som skal vernes og at det ikke er problematisk at personer eller grupper har standpunkter som avviker fra det allment aksepterte. Problemet oppstår når adferd knyttet til religion får uønskede konsekvenser for andre.

I all hovedsak gir vi vår tilslutning til utvalgets konklusjoner. Vi støtter konklusjonen om at fastlegers reservasjonsrett holdes uforandret, likeså retten til å nekte å motta livreddende helsehjelp i situasjoner og på måter som strider mot personers samvittighet. Vi mener likevel at dette siste punktet kunne vært drøftet nærmere, særlig med tanke på barnet i mors liv og pårørendes situasjon og mulige medbestemmelse.

Kapitlet 20 er langt på vei en praktisk tilrettelegging av prinsippet om at "Alle bør akseptere å bli eksponert for andres tros- og livssynspraksis i det offentlige rom". Det dreier seg om hvor romslig vi som samfunn skal være for religiøse praksisformer. Men det dreier seg også om de vanskelige avveiningene mellom religionsfrihet og andre rettigheter og interesser.

Så langt vi kan se har utvalget gjort kloke og pragmatiske avveininger, til tider vel pragmatiske, som når utvalget vil forby slaktning av dyr uten bedøvelse i Norge, men vil tillate import av slikt kjøtt fra utlandet. Også i dette kapitlet finner vi spenningen mellom tradisjonens tyngde og ønsket om likebehandling. Ønsket om likebehandling kan til tider bli vel dominerende i forhold til det faktum at vi har en kirke som brorparten av befolkningen er medlem av.

Vi kunne her, som i kapittel 19, ønske oss en vurdering av statens behov for og rett til å føre tilsyn med religiøse gruppers opplæring og praksis. Den som betaler må ha rett til innsyn for å kunne sette grenser for hva en ønsker å finansiere.

Til kapittel 21 – Konfliktløsning på tros- og livssynsfeltet – Prinsipper og dialog

Utvalget har her sett nærmere på behovet for dialog. I all hovedsak gir vi vår tilslutning til utvalgets arbeid. Vi synes vurderingene er brede og kloke, men vil likevel foreslå en spissing og videreføring av noen viktige perspektiver.

Dialog gir en god mulighet for *økt kunnskap*. Kunnskapsformidling gjennom samtale fremmer fredelig sameksistens ved at den oppklarer misforståelser, avslører fordommer og bidrar til å avskaffe fiendebildene.

Det er viktig at dialogen ikke begrenses til en elite, men involverer vanlige folk på *grasrota*, og brukes aktivt knyttet til konkrete kontroverser i lokalmiljøene.

Ulike kulturer har ulik forståelse av hva et moderne demokrati innebærer, og det er derfor viktig at tros- og livssynsdialogen drøfter *verdier* som ytringsfrihet, likeverd og menneskerettigheter. Slike samtaler kan redusere fremmedgjøring og rasisme.

Vi ønsker at dialogformen blir utviklet blant *barn og unge*, så kan den bli en viktig kompetanse både for den enkelte og for samfunnet som fellesskap.

Dialog som samtaleform brukes gjerne på tvers av ulike tradisjoner, men det vil være nyttig og lærerikt om dialogen også brukes mer innenfor de enkelte tros- og livssynstradisjonene. Disse har et potensial som arenaer for utvikling og utprøving av gode *dialogmetoder*.

Vår erfaring er at dialogen fungerer best når den koples opp til praktisk *samhandling* for å løse felles utfordringer som er viktige på tvers av livssynsskiller.

Trondheim, 23.august 2013

På vegne av Kirkens Bymisjon i Tromsø, Bodø, Trondheim, Bergen, Rogaland, Kristiansand, Vestfold, Drammen, Østfold



Dag Aakre, daglig leder
Kirkens Bymisjon i Trondheim